

Znaky a vlajky Moravy a Slezska

Zdeněk Koudelka

1 Heraldický a vexilologický exkurz

Znakem (erbem) se rozumí barevný obrazec na štítě vytvořený podle heraldických pravidel jako stálé znamení právního statusu. Znaky vznikaly za křížových výprav, kdy reprezentovaly panovníka a šlechtu. Později jsou užívány i městy a církví.

Při tvorbě a popisu znaku (blason) se postupuje podle heraldických pravidel:

- a) erb se kreslí na štít (francouzský, gotický, soudečkový ap.),
- b) erb má být jednoduchý a zřetelný,
- c) barevnost erbu (tinktura) tvoří dva základní kovy (zlato, stříbro),¹ čtyři barvy (černá, červená, modrá, zelená)² a čtyři kožešiny (hermelín, kunina, popeličina, sobolina), přičemž platí, že kov se klade na barvu a naopak. Nikoliv barva na barvu a kov na kov. Tedy na červený štít přísluší stříbrná břevna nebo naopak. Kovy a kožešiny byly původní materiály používané na vytváření plastických znaků – kožešiny a kovy byly na štít připevněny. Dnes jde o tradiční heraldické názvy zastupující názvy barev,
- d) na štít se vkládají heraldické figury:
 - základní: kůly, břevna, hroty, kříže,
 - obecné: přirozené – člověk, rostliny, zvířata;
nadpřirozené – božstva, andělé, potvory (spojení dvou zvířat), obludy (spojení člověka a zvířete), bájná zvířata;
umělé – zbraně, nástroje, písmena,
- e) nad štítem lze v klenotu erbu umístit hodnostní koruny nebo u měst hradební korunu tvořenou zdívkou s 5 či 7 stínkami (hradebními výstupky) na způsob cimbuří. Hradební koruna se udělovala jen městům. Výjimkou bylo její užití ve znaku městečka Petrovice uděleném roku 1902.³ Naopak v roce 1909 byl negativně Ministerstvem vnitra připomínkován první návrh znaku městečka Liblína právě pro přítomnost hradební koruny. Následujícího roku již byl schválen znak městečka bez hradební koruny.⁴

Je však skutečností, že zvláště v baroku a rokoku se heraldická pravidla nedodržovala a v erbech se používá mnoho výjimek. Při popisu znaku se orientace stran pravé a levé popisuje z hlediska nosiče znaku (herolda), nikoliv z pozice pozorovatele znaku. Nejprve se popíše tvar a tinktura štítu a následně se popíší s uvedením barevnosti jednotlivé heraldické figury. Pokud jde o složený erb, pak se popisují jednotlivá pole štítu shora dolů a heraldicky zprava doleva.

Z vexilologického⁵ hlediska je **prapor** pevně připevněn k žerdi, zatímco **vlajka** je volně k žerdi připojena pomocí lana, jímž se vytahuje na vrchol žerdi. Původně byly užívány **znakové (heraldické) vlajky či prapory**, kdy štít byl nahrazen listem praporu a na něj umístěna heraldická figura.

¹ Později bylo užíváno i železo či ocel.

² Později byly užívány i barvy hnědá, purpurová, šedá a přirozená – např. barva lidského těla.

³ STANISLAV MIKULE. Komunální heraldika v českých zemích 1948-1918. *Genealogické a heraldické informace* 2004, s. 55.

⁴ ALEŠ BROŽEK. Městská heraldika v díle Vojtěcha Krále z Dobré Vody. *Genealogické a heraldické informace* 2014, s. 110.

⁵ Vexilologie je nauka o vlajkách a praporech.

Později vznikaly vlajky v barvách znaku bez užití heraldických figur, které převážily. Ovšem jsou známy i vlajky, jejichž barvy se různých historických důvodů odlišují od barev znaku. Někdy se na vlajku klade heraldické znamení použité ve znaku. Většina historických vlajek však toto nepoužívá, protože původní funkcí vlajky bylo zjednodušení znaku nepoužitím heraldických figur a jiných symbolů, ale jen barev znaku, přičemž horní část nesla obvykle barvu figury a dolní barvu štítu erbu. Vlajka je tedy barevnou zkratkou erbu. Proto je nešvarem klást na vlajku erb včetně štítu, což popírá historický důvod vzniku vlajky jako zjednodušení znaku. Odůvodněně se znak nebo jeho podstatný prvek na vlajce užívá tehdy, když se má odlišit státní (úřední) vlajka, kterou užívají státní orgány, od národní (Rakousko) nebo vlajky dvou států (Slovensko a Rusko).

Vlajka má též pevně stanoven poměr mezi šířkou a délkou (obvykle 2:3), u praporu se tento poměr může měnit podle estetických potřeb konkrétního umístění. Barvy použité na vlajce vycházejí z barev použitých ve znaku nositele. U popisu vlajek se používá označení bílá a žlutá barva, byť v heraldice jde o stříbrný a zlatý kov. Původně se popisovaly vlajky odspodu, což vycházelo z popisu erbu, kde se uvede nejprve štít. Přitom barva štítu je obsažena u vlajek ve spodním pruhu, ale nyní se popisují vlajky odshora.

Všechny naše tři zemské znaky jsou velmi starobylé. Historické zemské vlajky vycházely z historických zemských barev, a to bíločervené Čech, žlutočervené Moravy a černožluté Slezska. Zatímco však u znaku Čech nevznikly v průběhu vývoje varianty. V případě znaků Moravy i Slezska existuje několik znakových variant.

2 Moravský znak a vlajka

2.1 Moravský znak

Moravský znak je tvořen modrým štítem, na němž je umístěna šachovaná orlice se zlatou zbrojí⁶ a s hlavou natočenou heraldicky vpravo korunovanou zlatou heraldickou korunou. V případě moravského znaku se v historii používaly dvě barevné varianty šachování orlice. Původní, pocházející z poloviny 13. století, je stříbrnočervené a bylo poprvé užito za markraběte Přemysla III. (markrabí 1247-1278).⁷ Nejstarší barevné vyobrazení je v městském hradě Gozzoburg v Kremži a vzniklo před rokem 1267. Šlo o původní znak zeměpána – moravského markrabího, který však byl postupně chápán i jako znak země.⁸

Ve znacích panovníků se velmi často vyskytuje orlice či lev, což symbolicky vyjadřovalo vnímání lva jako krále zvířat a orla jako krále ptactva. V našem heraldickém názvosloví se užívá pojmu orel pro dvouhlavého orla a orlice pro jednohlavou variantu této zvířecí heraldické figury.

Na základě moravského erbovního listu císaře Svaté říše římské Fridricha III. ze 7. 12. 1462⁹ jako vděčnost za moravskou vojenskou pomoc za panování moravského markraběte Jiřího z Kunštátu a Poděbrad bylo šachování moravské orlice na žádost moravského hejtmána

⁶ Zbroj je heraldické označení pro části těla zvířat, které mohou být užity k boji jako zbraně. V případě ptáků jde o drápy, zobák a jazyk.

⁷ Později též český král Přemysl Otakar II. FRANTIŠEK PÍCHA: K 550 letům erbovní listiny císaře Fridricha III. pro moravské stavy. *Genealogické a heraldické informace 2012*, Brno 2013, ISSN 0862-8963, s. 61.

⁸ FRANTIŠEK PÍCHA: K 550 letům erbovní listiny císaře Fridricha III. pro moravské stavy. *Genealogické a heraldické informace 2012*, Brno 2013, ISSN 0862-8963, s. 62.

⁹ Listina je uložena v Moravském zemském archivu Brno, fond Stavovské listiny 1212-1847 č. 405. MOJMÍR ŠVÁBENSKÝ: *Stavovské listiny 1212-1847*. Brno 1965. Latinský přepis - FRANTIŠEK PÍCHA: K 550 letům erbovní listiny císaře Fridricha III. pro moravské stavy. *Genealogické a heraldické informace 2012*, Brno 2013, ISSN 0862-8963, s. 75-76.

Jindřicha z Lipé a moravských stavů změněno ze stříbrného na zlaté.¹⁰ Moravský heraldik František Pícha původně považoval erbovní listinu za neproveditelnou, a tedy zmatečnou od samého počátku.¹¹ Poukazoval na to, že rozhodnutí císaře, které vyhovělo latinské žádosti Jindřicha z Lipé, uvádí zřejmě díky chatrným znalostem toho, kdo latinský text žádosti Jindřichovi napsal, změnu stříbra v šachování na „...in glaucum aut aureum transmutamus“.¹² Přičemž glaucum překládá Pícha jako modrá. Tím je dle Píchy výsledný latinský text heraldicky neproveditelný, pokud byla skutečně uvedena modrá. Pícha z toho původně vyvozoval, že pro údajnou zmatečnost byla listina uložena do zemského archivu a nebyla zařazena do zemského zřízení a fakticky bylo užíváno původní stříbrnočervené šachování orlice.

Při výkladu latinských slov je nutné přihlédnout k jednotlivým historickým obdobím. V daném případě je správné určit výklad slova glaucum v rámci středověké latiny ve střeoevropském prostoru. Ve středověké latině vyjadřuje slovo glaucum modrou, jak přeložil Pícha, ale i žlutou a dále sivou a modrozelenou.¹³ To, že glaucum bylo v heraldických textech vnímáno jako zlatá (žlutá), dokazuje to, že je takto označeno zlaté pole štítu znaku Svate říše římské jako součást erbu Českého Brodu ve znakovém privilegiu Zikmunda Lucemburského z roku 1437.¹⁴ Na obrazovém vyhotovení moravského erbu v listině Fridricha III. je vyobrazeno zlatočervené šachování. Vždy také bylo privilegium chápáno jako šachování zlatočervené, a ne jiné. Lze tedy konstatovat, že Fridrich III. ve svém znakovém privilegiu uvedl, že původní stříbrnou: „...měníme ve žlutou nebo-li zlatou.“

Není zachováno žádné stanovisko Jiřího z Kunštátu a Poděbrad jako českého krále a moravského markrabího k privilegiu, ovšem předkladatel žádosti Jindřich z Lipé byl nejen moravský hejtman, ale i dědičný český zemský maršálek a králův zeť (manžel Jiřího dcery Barbory). Navíc bylo privilegium vydáno císařem Fridrichem v době, kdy s ním jednal i král a markrabí Jiří. Konkrétně bylo vydáno v rakouském Korneuburgu 7. 12. 1462, když se Jiří v tomtéž městě zdržoval prokazatelně osobně 5 dní před vydáním listiny.¹⁵ Je tedy pravděpodobné, že Jindřich z Lipé postupoval s vědomím krále a markrabího Jiřího. Císař Fridrich takto nepostupoval v případě udělení erbu v rámci českých zemí ojedinele. Rovněž polepšil znak Starého Města pražského změnou stříbrných městských zdí na zlaté privilegiem z roku 1475.¹⁶

Z titulu českého krále a moravského markrabího, který fakticky ovládal Moravu, potvrdil Fridrichovo privilegium Matyáš Korvín roku 1479.¹⁷ Fridrichovo privilegium o šachování moravské orlice bylo potvrzeno císařem, českým králem a moravským markrabětem

¹⁰ JOSEF VÁLKA: *Středověká Morava. Vlastivěda moravská 5. Dějiny Moravy I.* Brno 1991, s. 156-157. FRANTIŠEK PÍCHA: O klenotu znaku moravského markraběte. *Genealogické a heraldické informace 2010*, Brno 2011, ISSN 0862-8963, s. 23-24.

¹¹ FRANTIŠEK PÍCHA: Úvahy nad textem erbovní listiny Fridricha III. pro moravské stavy z roku 1462. *Genealogické a heraldické informace 2011*, Brno 2012, ISSN 0862-8963, s. 68-72.

¹² Latinský text přetištěn v FRANTIŠEK PÍCHA: K 550 letům erbovní listiny císaře Fridricha III. pro moravské stavy. *Genealogické a heraldické informace 2012*, Brno 2013, ISSN 0862-8963, s. 75-76, rozbor pojmu glaucum je na s. 64

¹³ *Slovník středověké latiny v českých zemích II, D-H.* Academia Praha 1993, s. 855-856. Za objasnění slova glaucum děkuji moravskému expertovi na latinu Luboru Kysučanovi z Brna.

¹⁴ Na znak Českého Brodu upozornil autora Jan Studeník z Brna.

¹⁵ FRANTIŠEK PÍCHA: K 550 letům erbovní listiny císaře Fridricha III. pro moravské stavy. *Genealogické a heraldické informace 2012*, Brno 2013, ISSN 0862-8963, s. 63.

¹⁶ Dodnes se tato změna užívá ve znaku Prahy, jehož základem je znak Starého Města pražského.

¹⁷ MILAN HLINOMAZ: Ke státní a zemské symbolice českého státu v období 1526–1918. *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 1995, čís. 3, ISSN 1211-9768, s. 163. http://www.nacr.cz/E-publ/paginae/fulltext/3_1995/ph_03_06.pdf.

Ferdinandem II. dne 26. 6. 1628. Přitom však na jím vydaném Obnoveném zřízení zemském pro Moravu je užitá stříbrnočerveně šachovaná orlice.

Dále bylo potvrzeno císařem, králem a markrabětem Františkem I. 23. 12. 1807.¹⁸ Paušální potvrzení zemských privilegií udělených či potvrzených Ferdinandem II. bylo stvrzeno i při české královské korunovaci Karla VI. roku 1713, což plyne z popisu jeho korunovačního ceremonálu.¹⁹ Potvrzení předchozích privilegií byla korunovační zvyklost a lze ji tedy předpokládat i u dalších korunovacích a holdování moravských stavů novému panovníkovi. Ovšem všichni tito panovníci stanovili ve svém velkém či středním panovníčím znaku, že se užívá znak Moravy se stříbrnočerveným šachováním – např. František I. dekretem dvorské kanceláře z 6. 8. 1806.

Později přišel František Pícha s vysvětlením, že cílem žádosti moravských stavů nebylo změnit (polepšit užitím cennějšího kovu) znak moravského markrabího, ale získat pro sebe jako korporativní právnickou osobu nový znak moravských stavů odlišný od znaku markrabího. Nešlo tedy o polepšení stávajícího moravského znaku markrabího užitím cennějšího kovu - zlata, ale o vytvoření nového znaku pro jinou právnickou osobu – zemské stavy.²⁰ Pícha to potvrzuje i tím, že za stejnou vojenskou pomoc změnil císař a vévoda kraňský Fridrich na žádost kraňských stavů šachování půlměsíce v kraňském znaku, ze stříbrnočerveného na zlatočervené, listinou z 12. 1. 1463, přičemž sám jako vévoda kraňský i jeho nástupci na vévodském stolci užívali původní šachování. Teprve až v 19. století byl na žádost kraňských zemských orgánů výslovně barevně upraven i znak země a vévody.²¹ Tedy snaha heraldicky odlišit zemské stavy od panovníka mohla být součástí růstu významu stavů vůči panovníkovi ve střední Evropě druhé poloviny 15. století. Tato možnost, že Fridrichovo znakové privilegium se týkalo stavů, a ne země, již byla známa v 19. století a výslovně ji zmiňuje Jan Havelka, který ji však odmítá s tím, že stavové a země ve středověkém vnímání jedno jsou.²² Ovšem Havelka v tomto nemá pravdu, protože zemi je případnější ztotožnit se zeměpánem, a ne se stavy. Údaj o tom, že změna barev šachování na zlatočervené se týká stavů a ne země, uvedl na jednání Moravského zemského sněmu 14. 8. 1848 poslanec Chlumský, když neúspěšně oponoval schválení žluté a červené jako zemských barev v návrhu nového moravského zemského zřízení.²³

Při zobrazení erbu Svaté říše římské s erby kvaternionů říše, kde se zobrazoval znak Moravského markrabství, se nadále užívala varianta stříbrnočervená. Kvaterniony nebyly výslovně upraveny psaným právem říše, ale sloužily jako symbolické vyjádření vždy čtyř skladebných prvků říše, kde se za řadou erbů 4 světských kurfiřtů (český, saský, braniborský, falcký), 4 vévodů (brunšvický, lotrinský, švábský, bavorský) uvádí i erby 4 markrabat (moravský, míšeňský, braniborský, bádenský).²⁴ Stříbrnočervená varianta moravské orlice je užívána i v kletotu erbu maďarské župy Šomod' (Somogy). Tento erb byl župě udělen

¹⁸ MILAN HLINOMAZ: Ke státní a zemské symbolice českého státu v období 1526–1918. *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 1995, čís. 3, ISSN 1211-9768, s. 165-166, 173. http://www.nacr.cz/E-publ/paginae/fulltext/3_1995/ph_03_06.pdf.

¹⁹ FRANTIŠEK PÍCHA: Poznámky k historii moravského zemského znaku v I. polovině 19. století. *Genealogické a heraldické informace* 2013, Brno 2014, ISSN 0862-8963, s. 75.

²⁰ FRANTIŠEK PÍCHA: K 550 letům erbovní listiny císaře Fridricha III. pro moravské stavy. *Genealogické a heraldické informace* 2012, Brno 2013, ISSN 0862-8963, s. 64-69, 73-75.

²¹ FRANTIŠEK PÍCHA: K 550 letům erbovní listiny císaře Fridricha III. pro moravské stavy. *Genealogické a heraldické informace* 2012, Brno 2013, ISSN 0862-8963, s. 75.

²² JAN HAVELKA: Erb a zemské barvy markrabství moravského. *Komenský. Týdeník vychovatelský*. 15. 7. 1880 č. 29/1880, s. 453. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uiug.30112042804044;view=1up;seq=448>.

²³ FRANTIŠEK PÍCHA: Moravské barvy a vlajky v revolučním roce 1848. *Genealogické a heraldické informace* 2017, Brno 2018, ISSN 0862-8963, s. 48.

²⁴ FRANTIŠEK PÍCHA: Moravský znak v systému kvaternionů Římské říše. *Genealogické a heraldické informace* 2009, Brno 2010, ISSN 0862-8963, s. 55-71.

uherským králem a moravským markrabětem Vladislavem Jagellonským listinou z 6. 1. 1498. Jedná se o první znak uherské župy, jiné župy užívaly pro župní listiny znaky a pečetě čtyř hlavních župních úředníků. Důvod umístění moravské orlice ve znaku uherské župy je nejasný, ale erbovní listina výslovně zmiňuje, že znak byl udělen dle žádosti župana šomod'ského.²⁵

Zřejmá neznalost moravského zemského znaku byla důvodem, že stříbrnočerveně šachovaná orlice byla vyobrazena nikoliv na modrém, ale zlatém poli. Stalo se tak na korouhvích panského a rytířského českého stavu vyhotovených pro příležitost české královské korunovace císaře Karla VI. (jako český král a moravský markrabě Karel II.) roku 1723.²⁶ Šlo o zemské české stavy, které se však svévolně vydávaly za reprezentanta příslušného stavu i ostatních zemí Koruny české (Moravy, Slezska a Lužice). Proto byly na korouhvích užity zemské znaky Slezska, Moravy a Lužice, přitom autoři neznali ani správné barvy moravského znaku. I na tiskem vydaných usneseních Moravského zemského sněmu se občas vinou neznalostí tiskařů objevovaly někdy chybné varianty, kdy byla orlice nekorunovaná či byla její hlava otočena heraldicky vlevo.²⁷

Ve středním a velkém habsburském znaku byla nadále užívána stříbrnočervená varianta moravské orlice. I dvorský dekret z 22. 8. 1836 vydaný v souvislosti s úpravou znaku nového panovníka Ferdinanda Dobrotivého²⁸ uvádí šachování moravské orlice stříbrnočervené. Tuto variantu převážně užívaly i zemské orgány do roku 1848. Ojediněle se zachoval moravský zemský znak se zlatočervenou šachovanou orlicí na praporu moravského pluku Česko-moravsko-slezské legie arcivévodky Karla z roku 1800, což však byla součást moravské zemské domobrany, a ne přímo císařské armády.²⁹ Ovšem původní šachování na této orlici bylo stříbrnočervené a teprve na jaře 1848 bylo stříbro přemalováno na objednávku Prezidia Moravského stavovského výboru malířem písmá a znaků Josefem Wattrichem na zlato,³⁰ což dokazuje, že panovník a jeho orgány v zemi v 19. století užívali stříbrnočervenou variantu orlice a zlatočervenou prosazovaly moravské zemské orgány, výrazněji však až od konce 30. let 19. století.

Další zajímavostí byla na návrh moravských stavů v roce 1807 stanovená stavovská uniforma. Stavovský návrh původně žádal zlatočervené šachování, ale ve schválené verzi, která je

²⁵ ZDENKO G. ALEXÝ: Moravská orlice ve znaku uherské župy. *Genealogické a heraldické informace* 2009, Brno 2010, ISSN 0862-8963, s. 126-127 + barevná obrazová příloha.

²⁶ ANTONÍN LOJEK. Význam práva a barev na korouhvích. Karel SCHELLE, Jaromír TAUCHEN (eds). *Barvy v právu*, Ostrava 2015, ISBN 978-80-7418-242-6, s. 42-43.

²⁷ FRANTIŠEK PÍCHA: Zemský znak ve výzdobě moravských sněmovních tisků. *Genealogické a heraldické informace* 2016, Brno 2017, ISSN 0862-8963, s. 69, 74-75.

²⁸ Vládl 1835-48 jako moravský markrabě Ferdinand IV., jako český král Ferdinand V., jako rakouský císař Ferdinand I. Ferdinandem IV. byl korunovaný mladší český král – syn Ferdinanda III., který však zemřel ještě za života otce a vládu fakticky nenastoupil. MILAN HLINOMAZ: Ke státní a zemské symbolice českého státu v období 1526–1918. *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 1995, čís. 3, ISSN 1211-9768, s. 166. http://www.nacr.cz/E-publ/paginae/fulltext/3_1995/ph_03_06.pdf.

²⁹ Prapor vyobrazěn na zadní straně obálky *Genealogické a heraldické informace* 2009, Brno 2010, ISSN 0862-8963. FRANTIŠEK PÍCHA: O klenotu znaku moravského markraběte. *Genealogické a heraldické informace* 2010, Brno 2011, ISSN 0862-8963, s. 23.

³⁰ FRANTIŠEK PÍCHA: K praporu moravského regimentu legie arcivévodky Karla z roku 1800. *Genealogické a heraldické informace* 2014, Brno 2015, ISSN 0862-8963, s. 129-130. Zde jsou uvedeny i překlady německých dokumentů Prezidiu Zemského výboru k čj. 90 z 27. 4. 1848 a 6. 5. 1848 o proplacení 36 zlatých za přemalování 6 praporů – Moravský zemský archiv, fond A4 Sněmovní akta, kr. 100. Dokument v němčině <http://moravskaorlice.blogspot.cz/2014/08/oprava-bilych-poli-sachovanych.html>. První slavnost (oslava) praporu národní gardy 24. dubna 1848 v Brně <http://moravskaorlice.blogspot.cz/2015/01/prvni-slavnost-oslava-praporu-narodni.html>.

obsažena v dopisu Františka I. z 23. 12. 1807,³¹ je uváděno šachování orlice na uniformě stříbrné (bílé) a červené. Nicméně v pozdějších na Moravě zhotovených úředních opisech se uvádí alternativně i zlaté vedle stříbrného, a v dalším dokonce jen zlaté.³²

Roku 1838 požádal Moravský zemský výbor o jednoznačné užití zlaté varianty šachování i na říšském velkém a středním znaku, když výslovně upozornil na zasedání 11. 12. 1837 jeho člen augustiniánský opat starobrněnský Cyril František Napp na rozpor mezi zemskými stavovskými orgány užívaným znakem se zlatočerveným šachováním a panovnickým znakem se stříbrnočerveným šachováním, který byl nově stanoven nařízením nového krále a markraběte Ferdinanda Dobrotivého.³³ Výsledkem byl dopis moravského hejtmána hraběte Aloise Ugarta ml. nejvyššímu kancléři spojené dvorské kanceláře hraběti Antonínu Bedřichu Mitrovskému z Mitrovic a Nemyše z 22. 3. 1838.³⁴ Kancléř Mitrovský dříve zastával funkci moravského zemského hejtmána a zemského gubernátora v letech 1815-27, přičemž velmi podporoval užití zlatočerveného šachování. Kancléř Mitrovský ve své odpovědi ze 7. 4. 1838 zemskému hejtmanu Ugartovi sdělil, že je mu známo privilegium Fridricha III. a že moravské stavy mohou bez dalšího panovnického souhlasu používat zlatočerveně šachovanou orlici. Pokud jde však o změnu šachování v panovnickém erbu, tu prohlásil v nejbližší době za nereálnou.³⁵ Obdobně vyzníval i dekret prezidiální dvorské kanceláře z 26. října 1838.³⁶ Zlatočerveně šachovaná moravská orlice byla od roku 1838 používána na výtiscích usnesení Moravského zemského sněmu.³⁷

Tuto žádost moravské orgány občas oživovaly po celé 19. století, ale bez jednoznačného výsledku. Moravský zemský sněm se roku 1848 usnesl na používání zlatočerveného šachování v návrhu nové zemské ústavy slovy: „*Země moravská podrží svůj dosavadní erb zemsky, totiž: orlici zlatě a červeně v modrém poli kostkovanou, na pravo hledící a korunovanou.*“³⁸ Hovoří se tedy o zlatočervené variantě jako o dosavadním erbu. Ústavu sice nepotvrdil panovník, ale nikoli pro nesouhlas s moravským znakem a barvami. Následně bylo vydáno oktrojované zemské zřízení, které uvádělo: "*Markrabství moravské podrží svůj dosavadní znak a barvy zemské*".³⁹ Aniž by však uvádělo, v jaké barevné variantě znak je a jaké jsou zemské barvy.

Zlatočervené šachování potvrdil i přípis ministra vnitra a předsedy vlády hraběte Eduarda Františka Josefa Taafeho moravskému místodržiteli rytíři Franzovi Kallinovi von Urbanow z 25. 5. 1880.⁴⁰ Ve velkém a středním habsburském znaku však bylo stabilně používáno

³¹ Moravský zemský archiv Brno, A8 Zemská registratura, sign. V32, kr. 1082. Opis pak tamtéž A8, kn.č. 510. Knihy normálií rok 1808 č. 1.

³² FRANTIŠEK PÍCHA: Poznámky k historii moravského zemského znaku v I. polovině 19. století. *Genealogické a heraldické informace 2013*, Brno 2014, ISSN 0862-8963, s. 68-71.

³³ FRANTIŠEK PÍCHA: Poznámky k historii moravského zemského znaku v I. polovině 19. století. *Genealogické a heraldické informace 2013*, Brno 2014, ISSN 0862-8963, s. 71-76. Výpis z jednání Moravského zemského výboru, uložen v Moravském zemském archivu Brno, B 313, karton 71, inv.č. 115, č. 42-1915.

³⁴ Koncept dopisu uložen v Moravském zemském archivu Brno, A9 Zemský výbor, karton č. 9, sign. C1/4.

³⁵ Dopis uložen v Moravském zemském archivu Brno, A9 Zemský výbor, karton č. 9, sign. C1/4, fol. 664-665.

³⁶ PAVEL FOJTÍK, ALEŠ BROŽEK: Moravská vlajka. Jaká a jak? 1. část, *Vexilologie 187/2018*, ISSN 1211-2615, s. 3669. <https://www.vexilologie.cz/cvs/vexilologie/v1xx.php?n=187>

³⁷ Nešlo o barevnou variantu, ale černobílý otisk znaku, kde je k vyjádření barev užito značek - zlatá tečkami a červená svíslým šrafováním, modrá pak vodorovným šrafováním. FRANTIŠEK PÍCHA: Zemský znak ve výzdobě moravských sněmovních tisků. *Genealogické a heraldické informace 2016*, Brno 2017, ISSN 0862-8963, s. 78.

³⁸ § 6 Ústavního zřízení markrabství Moravského přijatého zemským sněmem 20. 9. 1848 v Brně. KAREL SCHELLE, JAROMÍR TAUCHEN: *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha 2013, s. 30.

³⁹ § 5 Moravského zemského zřízení z 30. 12. 1849 č. 18/1850 ř.z.

⁴⁰ Franz Kallina von Urbanow byl moravským místodržitelem 18. 3. – 10. 7. 1880. ALEŠ VYSKOČIL: *Slovník představitelů politické správy na Moravě v letech 1850-1918*. Praha 2011, ISBN 978-80-7286-183-5, s. 136-137, 333.

původní stříbrnočervené šachování, a to až do roku 1915. Ovšem již předtím se bez výslovného právního podkladu objevuje na středním habsburském znaku zlatočervená šachovaná moravská orlice⁴¹ na jednom podélně děleném štítě se znakem Slezska.

V roce 1915 byl barevný dualismus šachování moravské orlice odstraněn tím, že i v říšském (panovnickém) znaku bylo stříbro nahrazeno zlatem. Šlo o původní říšský střední znak, jelikož velký znak se od ztráty habsburských italských držav neužíval. Změna barev v roce 1915 byla stanovena panovnickým listem z 10. 10. 1915, provedeným následnou vyhláškou ministerského předsedy č. 327/1915 ř.z. ze 3. 11. 1915. Bez ohledu na předchozí spory došlo tímto aktem k barevnému určení šachování orlice v moravském znaku jako zlatočerveného, jelikož František Josef I. měl jako rakouský císař, český král i moravský markrabí pravomoc polepšit (změnit) erb Moravského markrabství podle rakouského pozitivně platného ústavního práva i historického práva českého a moravského.

Tedy do roku 1915 panoval erbovní dualismus, kdy moravská orlice měla na říšském znaku stříbrnočervené šachování a zemské orgány užívaly zlatočervené šachování, z něhož se vyvinula i žlutočervená moravská vlajka. Fakticky došlo v 19. st. k odlišení znaku markraběte jako panovníka, s původním stříbrnočerveným šachováním, od znaku Moravy jako země, která užívala zlatočervené šachování. Snad to byl i cíl moravských stavů a důvod pro vydání privilegia císaře Fridricha z roku 1462, kdy se chtěly zemské stavy jako politickopravní jednotka odlišit od panovníka.

Znakový dualismus se projevil i v užívání moravského znaku či moravské orlice ve znacích měst a městeček na Moravě. Městské znaky udělené do 19. století obsahují stříbrnočerveně šachovanou moravskou orlici – Znojmo, Olomouc. Znaky udělené koncem 19. století až do roku 1918 pak orlici zlatočervenou – Napajedla 14. 11. 1899,⁴² Královo Pole 29. 5. 1908. Dualismus pronikl i do školních učebnic. Antoň Tille v *Učebné knížce zeměpisu pro vyšší třídu obecných škol na Moravě a ve Slezsku* uvádí za znak „orla stříbrně kostkovaného s rozepjatýma křídly v modrém poli“, Antonín Mikolášek, řídící učitel v Osíku u Litomyšle, uvádí červeně a zlatě kostkovanou orlici v modrém poli a že „Barvy zemské (na praporu) jsou zlatá, červená.“⁴³

Odlišení znaku markrabího a země spočívalo i v tom, že země nikdy nepoužívala moravský znak s klenotem. Helma s klenotem v různých variantách byla užita jen markrabaty. Klenot nad helmou tvořilo 11 černých pštrosích per s příkrývadly za markraběte Přemysla III. (1247-78). Za Václava II. (markrabě 1278-1305) a Lucemburků bylo užíváno zlatočerné polcené orlí křídlo. Za markraběte Albrechta (markrabě 1423-39) bylo užito stříbrnočervené šachované křídlo. Od poloviny 15. století je v klenotu markraběcího znaku vyrůstající nebo stojící stříbrnočervená šachovaná orlice.⁴⁴

Užívání obou variant šachování moravské orlice se uplatnilo i na symbolice československých legií. Zlatočervená varianta byla užita na praporu z roku 1915 nejstarší formace - České

⁴¹ Podle referátu 261/A z 1880. FRANTIŠEK ČAPKA: *Dějiny Moravy v datech*. Brno 2001, s. 63 a 145. *Ottův slovník naučný*, sv. 17, s. 677. JAN STUDENÍK: Moravské barvy a symboly, <http://zamoravu.eu/mno-k-morave/moravske-barvy-a-symboly/>. http://peter-diem.at/History_2/his2.htm.

⁴² ALEŠ BROŽEK. Městská heraldika v díle Vojtěcha Krále z Dobré Vody. *Genealogické a heraldické informace* 2014, s. 106-107.

⁴³ ANTOŇ TILLE: *Učebná knížka zeměpisu pro vyšší třídu obecných škol na Moravě a ve Slezsku*, Část 1. Praha: Fr. A. Urbánek, 1874, s. 32. ANTONÍN MIKOLÁŠEK: *Říše rakousko-uherská, III. část Markrabství Moravské a vévodství Slezské (s mapou)*, Litomyšl 1895, s. 7. PAVEL FOJTÍK, ALEŠ BROŽEK: Moravská vlajka. Jaká a jak? 1. část, *Vexilologie* 187/2018, ISSN 1211-2615, s. 3668. <https://www.vexilologie.cz/cvs/vexilologie/v1xx.php?n=187>

⁴⁴ FRANTIŠEK PÍCHA: O klenotu znaku moravského markraběte. *Genealogické a heraldické informace* 2010, Brno 2011, ISSN 0862-8963, s. 7, 8, 12, 24 + barevná obrazová příloha.

družiny, který byl následně používán jako prapor 1. střeleckého pluku sv. Václava (později Mistra Jana Husa). Zajímavé je, že novodobá kopie praporu užívaná při slavnostních příležitostech Armádou České republiky má šachování stříbrnočervené. Většinou byla užitá varianta stříbrnorčervená - plukovní prapor 3. střeleckého pluku Jana Žižky z Trocnova na Rusi, 4. střelecký pluk Prokopa Velikého, 5., 6., 9., 10., 11., 12. střeleckého pluku, 1. úderný prapor a 2. jezdecký pluk.⁴⁵ Postupně se vytvořil sdružený znak československého odboje - legionářský znak, který byl užíván jako prozatímní znak vznikajícího státu - sdružení znaků Čech, Moravy (stříbrnočervené šachování), Slezska a Slovenska. Přičemž v různých heraldických zpracováních byl znak Čech dole, nad ním znak Slovenska, heraldicky vpravo znak Moravy a vlevo znak Slezska.⁴⁶ Prezidium Československé národní rady v Paříži, ustavené 1916, užívalo modifikovanou variantu na svém prvním českém a druhém francouzském typu pečetě, kdy byl znak Čech umístěn nahoře a znak Slovenska dole.

Po roce 1918 se přešlo na užívání původní stříbrnočervené moravské orlice v modrém poli, neboť vychází z tradičních slovanských barev – bílé, červené a modré. Tato varianta byla užívána na středním a velkém znaku Československé republiky i samostatně jako znak země Moravské. Od roku 1928, kdy došlo ke spojení Slezska a Moravy v Moravskoslezskou zemi, se užívaly oba znaky ve své úplné podobě vedle sebe spojené (aliančně), přičemž heraldicky vpravo byl znak Moravy, heraldicky vlevo znak Slezska.⁴⁷

Stříbrnočervená varianta zůstala i ve velkém znaku Protektorátu Čechy a Morava, byť úřad říšského protektora roku 1939 navrhoval zavést zlatočervené šachování.⁴⁸ Že stříbrnočervené šachování nebylo vnímáno negativně ze strany německy mluvících Moravanů, dosvědčuje, že bylo použito ve znaku říšskoněmecké župy Sudety, který byl udělen 9. 9. 1940 říšským Ministerstvem vnitra a užíval se v letech 1940-45. Znak vyjadřoval vztah Sudet k území Čech, Moravy a Slezska. Byl rozpuřen a jeho horní půle dále rozdělena do dvou polí. Ve druhém poli byla dělená nekorunovaná orlice, jejíž pravá polovina byla slezská orlice a levá moravská orlice se stříbrnočerveným šachováním. Odlišnost od moravského erbu spočívala v tom, že pole štítu pod moravskou orlicí bylo černé a pařát stříbrný.

V lednu 1990 navrhl prezident Václav Havel nový československý znak, kde by vedle znaku Čech a Slovenska na zadním štítě byl na moravský znak se stříbrnočerveně šachovanou orlicí na předním štítě (srdečním štítu).⁴⁹ Pro odpor slovenské politické reprezentace a nezáměr pražských politiků nebyl tento symbolický návrh na uznání Moravy jako součásti československého státu přijat a nový československý znak obsahoval jen znaky Čech a Slovenska. Slovenská politická reprezentace fakticky přejala postoj maďarský po vyhlášení dualismu v roce 1867, kdy Maďaři získali historická práva, sami však jiným obyvatelům Uher nechtěli práva přiznat.

⁴⁵ FRANTIŠEK PÍCHA: Heraldická náplň plukovních praporů čs. legií v Rusku. *Genealogické a heraldické informace* 2018, Brno 2019, ISSN 0862-8963, s. 27-29, 31-43.

⁴⁶ Poprvé užit v titulku časopisu *Čechoslovák*, který vycházel v Petrohradu, od čísla 105 z 16. (3. dle juliánského kalendáře) 8. 1917. FRANTIŠEK PÍCHA: Heraldická náplň plukovních praporů čs. legií v Rusku. *Genealogické a heraldické informace* 2018, Brno 2019, ISSN 0862-8963, s. 43.

⁴⁷ IVAN ŠTARHA: „Znak“ země Moravskoslezské. *Genealogické a heraldické informace* 2001, ISSN 0862-8963, s. 77-78. Rozhodnutí Prezidia Zemského úřadu v Brně z 22. 5. 1930 zn. 14 188/pres., jímž bylo rovněž stanoveno, že zemské ústavy a podniky mají uvádět jen označení zemské a vypustit slovo „moravský“ nebo „slezský“.

⁴⁸ MILAN HLINOMAZ: Ke státní a zemské symbolice českého státu v období 1526–1918. *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 1995, čís. 3, ISSN 1211-9768, s. 167, 174. http://www.nacr.cz/E-publ/paginae/fulltext/3_1995/ph_03_06.pdf

⁴⁹ Čl. I odst. 3 návrhu prezidenta republiky na vydání ústavního zákona o státních znacích České republiky, Slovenské republiky a Československé republiky z 22. 1. 1923, tisk Federálního shromáždění č. 245, V. volební období. Václav Havel osobně prezentoval návrh na 22. schůzi Federálního shromáždění 23. 1. 1990.

Dnes je stříbrnočervená moravská orlice obsažena ve velkém znaku republiky a znaku kraje Olomouckého, Zlínského, Moravskoslezského, Pardubického a Vysočiny. Jihomoravský kraj ve čtvrceném znaku používá v prvním poli moravskou orlici stříbrnočervenou a ve čtvrtém zlatočervenou. Rada Jihomoravského kraje schválila výklad symboliky návrhu znaku kraje s tím, že uvedení obou barevných variant moravské orlice „*znamená konec sporů mezi různými jazykovými, náboženskými a národnostními skupinami obyvatel jižní Moravy, zvláště mezi česky a německy mluvícími. Jde o symbol smíření a integrace. Kdokoliv se může rovnoprávně hlásit k jižní Moravě. Nezáleží na národnosti, na mateřském jazyku ani náboženském přesvědčení.*“⁵⁰ Protože došlo ke sporům o atributy krajského města Brna, což se však netýkalo různých variant moravského znaku, byl znak Jihomoravskému kraji udělen až v roce 2003.⁵¹ Vedle uvedených krajů je území Moravy obsaženo i v Jihočeském kraji (Dačicko, Slavonicko), který však ve znaku moravskou orlici nemá.

2.1 Moravská vlajka

Původně byly užívány **znakové (heraldické) prapory**, kdy štít byl nahrazen listem praporu a na něj umístěna heraldická figura, a zároveň vznikaly vlajky v barvách znaku bez užití heraldických figur, které převážily.⁵² Moravská heraldická vlajka má modrý list s bíločerveně šachovanou orlicí.⁵³

Moravskou vlajku ve variantě vzniklé v 19. století tvoří dva stejně široké vodorovné pruhy, horní žlutý a dolní červený. Na rozdíl od znaků, které byly jako znamení právního statutu udělovány panovníkem nebo na základě jeho zmocnění jinou osobou, **vlajky** vznikaly původně bez právního aktu běžným užíváním (právním obyčejem), kdy se barvy vlajky odvozovaly od znaku. Vlajky byly zjednodušením znaku, když se nepoužil štít a heraldická figura a zachovaly se jen jeho barvy.

Žlutočervené barvy moravské vlajky vychází ze šachování moravské orlice, která od roku 1462 měla dvě varianty. Zatímco u znaku se dnes používá původní stříbrnočervená varianta, u vlajky se v 19. století ustálily barvy žlutá a červená, vycházející ze zlatočerveného šachování. Takto byly moravské barvy upraveny v návrhu moravské zemské ústavy přijaté Moravským zemským sněmem 20. 9. 1848: „*Barvy zemské jsou zlatá a červená.*“⁵⁴ Přestože ústava nebyla schválena panovníkem, vyvinula se z těchto barev moravská vlajka užívaná od 19. století. Následně bylo vydáno oktrojované zemské zřízení, které uvádělo: „*Markrabství moravské podrží svůj dosavadní znak a barvy zemské.*“⁵⁵ Aniž by však uvádělo, v jaké barevné variantě znak je a jaké jsou zemské barvy.

Nicméně se objevují varianty odvozené z původního stříbrnočerveného šachování moravské orlice na modrém štítě, a to bílo-modrá bikolora, kterou měly moravské oddíly při příjezdu moravského markrabího Matyáše Habsburského do Prahy 1611,⁵⁶ a bílo-červenomodrá

⁵⁰ Usnesení Rady Jihomoravského kraje z 23. 8. 2001 č. 445/01/R 26.

⁵¹ Znak Jihomoravskému kraji udělil předseda Poslanecké sněmovny Václav Klaus rozhodnutím z 25. 11. 2003 č. 31.

⁵² FRANTIŠEK PÍCHA: K 550 letům erbovní listiny císaře Fridricha III. pro moravské stavy. *Genealogické a heraldické informace 2012*, Brno 2013, ISSN 0862-8963, s. 62, 67, 70.

⁵³ Při popisu znaku se hovoří o zlatém a stříbrném kovu, při popisu vlajky o žluté či bílé barvě.

⁵⁴ § 6 Ústavního zřízení Markrabství moravského přijatého zemským sněmem 20. 9. 1848 v Brně. KAREL SCHELLE, JAROMÍR TAUCHEN: *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*. Praha 2013, s. 30.

⁵⁵ § 5 Moravského zemského zřízení z 30. 12. 1849 č. 18/1850 ř.z. Pojednání o vývoji moravské vlajky viz PAVEL FOJTÍK, ALEŠ BROŽEK: Moravská vlajka. Jaká a jak? 1. část, *Vexilologie 187/2018*, ISSN 1211-2615, s. 3667-3689. <https://www.vexilologie.cz/cvs/vexilologie/v1xx.php?n=187>

⁵⁶ MILAN HLINOMAZ: Ke státní a zemské symbolice českého státu v období 1526–1918. *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 1995, čís. 3, ISSN 1211-9768, s. 168. http://www.nacr.cz/E-publ/paginae/fulltext/3_1995/ph_03_06.pdf.

trikolora.⁵⁷ (Při popisu znaku se hovoří o stříbrném či zlatém kovu, při popisu vlajky o bílé či žluté barvě.) Trikolora vychází z pravidla, že vlajka je zjednodušením znaku pouze na barvy, přičemž se obvykle užívá i barva štítu, která je v případě Moravy modrá.

Známa je i žluto-červeno-modrá trikolora, která vychází ze zlatočerveného šachování moravské orlice a kterou výslovně v roce 1848 zmínil Alois Vojtěch Šembera, když však původně Šembera navrhoval i barvu modrou odvozenou ze štítu moravského znaku.⁵⁸ Tato trikolora je jako vlajka Moravy v první české vexilologické publikaci *Barvy zemské a národní všech známých států na zemi* z roku 1884, byť zná i žlutočervené barvy moravské.⁵⁹ Ovšem proti této trikolorě vystoupilo 10. 8. 1880 Moravské zemské místodržitelství, které v přípisu Policejnímu ředitelství v Brně a starostům v Jihlavě, Znojmě, Uherském Hradišti, Olomouci a Kroměříži výslovně požadovalo užívání zlatočervené barvy a ne zlaté, červené a modré.⁶⁰ V 19. století je uváděno užívání česky hovořícími Moravany trikolory červeno-bílo-modré, tedy s červeným pruhem horním.⁶¹ Ale trikolory se trvale neujaly. Po celou dobu monarchie nebyly zemské barvy výslovně upraveny platným a účinným právním předpisem, nicméně dlouhodobým užíváním se uplatnila žlutočervená vlajka.

Užívání moravské žlutočervené vlajky před i po roce 1918 dokazují pokyny pro slavnostní vlajkovou výzdobu z roku 1915: „Vzhledem k četným dotazům, jaké prapory dlužno při událostech pro naši vlast zvláště radostných vyvěsiti a po kterou dobu má výzdoba trvat, sdělujeme na základě informací, došlých z příslušného místa, následující: Prapory buďtež v prvé řadě v barvách rakouských (černo-žluté), pak v uherských barvách (červeno-bílo-zelené), v moravských zemských barvách (žluto-červené) a v barvách našich věrných spojenců Německa (černo-bílo-červené) a Turecka (červené s bílým půlměsícem a bílou hvězdou). Vyvěsí-li se prapory v barvách jiných korunních zemí, dlužno v každém případě též říšskými barvami (černo-žlutou) zdobiti, jelikož samotné vyvěšení praporu v barvách některé korunní země snadno by mohlo býti pokládáno za demonstraci proti barvám říšským.“⁶²

Moravská vlajka vlála 29. 10. 1918 při vyhlášení československého státu v Brně i řadě jiných moravských měst.⁶³ Moravská vlajka vlála po vyhlášení československého státu i v Hodoníně: „Do Hodonína pronikla zpráva o vyhlášení samostatného čs. státu až 29. 10. ráno. Tak jako

⁵⁷ F. B. BATOVEC: *Batovcův almanach. Politický kalendář, schematismus, statistika a Adresář zemí Koruny české. XVI. ročník na rok 1908*. Praha: F. B. Batovec 1907.

⁵⁸ ALOIS VOJTĚCH ŠEMBERA: Politické zemské barvy Moravské. *Týdenník, listy ponaučné a zábavné*, č. 18, Brno 4. května 1848, s. 139. http://kramerius.mzk.cz/search/img?uuid=uuid:ea1412f9-f0ac-11e0-a953-0050569d679d&stream=IMG_FULL&action=GETRAW. FRANTIŠEK PÍCHA: Moravské barvy a vlajky v revolučním roce 1848. *Genealogické a heraldické informace 2017*, Brno 2018, ISSN 0862-8963, s. 38-56. *Sněmovní jednání dne 14. srpna 1848*, In: Moravský sněmovní list, č. 27, Brno 14. září 1848, str. 213.

⁵⁹ *Barvy zemské a národní všech známých států na zemi*, Praha: Alois Hynek 1884, s. 8, tabulka 1. Anonymní autor.

⁶⁰ Přípis Prezidia Moravského zemského místodržitelství v Brně z 10. 8. 1880, 3205/pr2-9. MZA v Brně, B 13 Moravské místodržitelství – presidium, sign. 2-9, č. 2820/1895, kr. 878. <http://moravskaorlice.blogspot.com/2015/11/10-srpna-1880-brno-presidium.html>.

⁶¹ JAN HAVELKA: Erb a zemské barvy markrabství moravského. *Komenský. Týdeník vychovatelský*. 15. 7. 1880 č. 29/1880, s. 454. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uiug.30112042804044;view=1up;seq=448>. Surový čin inteligence hustopečské. *Národní listy* 27. 6. 1888, s. 2. <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:f250961f-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:6aa75ca2-435f-11dd-b505-00145e5790ea>.

⁶² Moravská orlice č. 127/1915, roč. LIII, ponděří 14. června 1915, s. 4. Výnos moravského místodržitelství č. 34 294 z 11. června 1915. Uložen je ve Státním okresním archivu v Mikulově, f. Okresní úřad Hustopeče, ka 3 a ve Státním okresním archivu v Olomouci, f. Okresní úřad v Litovli, inv. č. 1373. PAVEL FOJTÍK, ALEŠ BROŽEK: Moravská vlajka. Jaká a jak? 1. část, *Vexilologie* 187/2018, ISSN 1211-2615, s. 3683. <https://www.vexilologie.cz/cvs/vexilologie/v1xx.php?n=187>

⁶³ JAROSLAV BUDINSKÝ. Morava za války: ze vzpomínek na domácí odboj. Praha 1936, s. 384.

všude se na budovách objevily prapory, hodně v bíločervených slovanských, ale i v zlatočervených zemských moravských barvách.“⁶⁴

Z valašských Vizovic pochází záznam o vyvěšení moravské místo habsburské černožluté vlajky 29. 10. 1918 v deníku hraběnky Marie Anny Boos-Waldeck jako důkaz loajality novému státu: „Dnes nebudeme vyvěšovat černo-žlutou, ale červeno-žlutou moravskou vlajku, abychom udělali radost vizovickým.“⁶⁵

I při příležitosti návštěvy prezidenta Masaryka v Brně 1924 vlály moravské vlajky: „Ozdobení města Brna prapory. Při příjezdu presidenta republiky vyvěšené prapory mohou býti v barvě státní (červenobílé s modrým klínem), zemské (červenožluté), nebo městské (bíločerv.), ev. červenomodrobílé. Spolky k uvítání presidenta mohou dostaviti se se svými spolkovými prapory a odznaky.“⁶⁶

Moravská vlajka vlála v roce 1928 při výzdobě brněnského výstaviště v rámci Výstavy soudobé kultury. Při prvním zasedání nově ustaveného zastupitelstva Moravskoslezské země, které se konalo od 15. ledna 1929, byla zasedací síň zemského sněmu v Brně vyzdobena žlutočervenou vlajkou Moravy a černožlutou vlajkou Slezska.⁶⁷

Moravská vlajka sloužila za první Československé republiky jako kompromis při vyvěšování vlajek, kdy pročesky orientovaní lidé vyvěšovali vlajku bílo-červeno-modrou a později československou, zatímco většina německy hovořících dávala přednost zemské vlajce moravské, což bylo pročeským prostředím akceptováno jako dostatečný výraz loajality k zemi. Autor si pamatuje vyjádření účastníka pročeskoslovenských demonstrací v Brně v září 1938, kdy dav před domy brněnských Němců vyžadoval vyvěšení vlajky skandováním slov „Vlajku! Vlajku!“ a uspokojilo ho vyvěšení moravské žlutočervené vlajky.

Žlutočervená moravská vlajka se užívala i v době Protektorátu Čechy a Morava. Svědčí o tom denní rozkaz č. 55 velitelství uniformovaného policejního strážního sboru v Brně z 18. dubna 1939, kde se psalo „proti vyvěšení vlajky moravské (žlutočervené) není námitek“.⁶⁸ Zcela bez praktického uplatnění bylo stanovisko Zemského archivu v Brně vypracované na žádost Ministerstva lidové osvěty 13. ledna 1944, která informuje, že s ohledem na větší znak Protektorátu Čechy a Morava jsou zemské barvy moravské stejné jako české - bílá a červená.⁶⁹

Moravská vlajka se užívala i po druhé světové válce. Dne 18. 7. 1945 byl v Brně pracovní sjezd předsedů okresních národních výborů z Moravy. Jednání proběhlo ve sněmovní síni Zemského domu, vyzdobené vlajkami československými, sovětskými a žlutočervenými moravskými.⁷⁰

⁶⁴ VÁCLAV ČADA: 28. říjen 1918. Skutečnost, sny a iluze, Praha 1988, s. 161.

⁶⁵ JANA KVAPILOVÁ: Všední den rodiny Boos-Waldeck z Vizovic v 1. polovině 20. století. *Genealogické a heraldické informace* 2009, s. 31.

⁶⁶ *Moravská orlice* č. 141/1924, roč. LXII, sobota 21. června 1924, s. 2.

⁶⁷ Lidové noviny, 20. ledna 1929, č. 36, s. 18. PAVEL FOJTÍK, ALEŠ BROŽEK: Moravská vlajka. Jaká a jak? 1. část, *Vexilologie* 187/2018, ISSN 1211-2615, s. 3687. <https://www.vexilologie.cz/cvs/vexilologie/v1xx.php?n=187>

⁶⁸ Moravský zemský archiv v Brně, f. B327, ka 9, sign. 19/1. PAVEL FOJTÍK, ALEŠ BROŽEK: Moravská vlajka. Jaká a jak? 1. část, *Vexilologie* 187/2018, ISSN 1211-2615, s. 3688. <https://www.vexilologie.cz/cvs/vexilologie/v1xx.php?n=187>

⁶⁹ Moravský zemský archiv v Brně, f. B 313, inv. č. 144, kr. č. 79, č. 5/1944. <http://moravskaorlice.blogspot.cz/search/label/20.%20stolet%C3%AD%2040.%201%C3%A9ta>. PAVEL FOJTÍK, ALEŠ BROŽEK: Moravská vlajka. Jaká a jak? 1. část, *Vexilologie* 187/2018, ISSN 1211-2615, s. 3688. <https://www.vexilologie.cz/cvs/vexilologie/v1xx.php?n=187>

⁷⁰ Nejnáléhavější úkoly moravské. Pracovní sjezd předsedů okresních národních výborů, *Rovnost*, 19. 7. 1945, str. 1.

Moravskou vlajku stále upravují předpisy vydané v 19. století a historicky vzniklé zvyklosti, protože až do 19. století byl pramenem práva u nás i obyčej. Platí zde recepce práva habsburské monarchie novým československým státem, který převzal platné právo na území Čech, Moravy a Slezska, ať již bylo vytvořeno ústředními orgány ve Vídni či orgány zemí.⁷¹ V roce 1920 byl přijat nový zákon o státních symbolech,⁷² který se však nedotkl zemských vlajek.⁷³ Moravského znaku se dotkl tak, že změnil šachování orlice ze zlatého na stříbrné.

V roce 1936 zákon o užívání symbolů výslovně počítal s tím, že stávající znaky a vlajky samosprávných korporací může měnit Ministerstvo vnitra, pokud nejsou součástí státního znaku.⁷⁴ V takovém případě mohl být znak změněn jen zákonem. Ovšem to platilo i dříve podle zásady, že výkonná moc bývalého panovníka přešla na vládu (příslušná ministerstva), pokud ústava či zákon výslovně nestanoví, že přísluší prezidentu či jinému orgánu. Fakticky se tedy rozdělila případná změna zemských znaků, které byly součástí středního (Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko, Podkarpatská Rus) a velkého (dále ještě Těšínsko, Opavsko, Ratibořsko⁷⁵) československého státního znaku, a zemských vlajek, které součástí státní vlajky československé nebyly. Zemský znak mohl změnit jen parlament zákonem, zemskou vlajku mohlo změnit Ministerstvo vnitra. Ale žádná změna zemské vlajky se nekonala.

Po roce 1989 se znovu začalo uplatňovat užívání moravské vlajky, přičemž vedle žlutočervené varianty se objevuje i další, kdy se na moravskou vlajku klade zemský znak. Umístění znaku na vlajku je možné, ale popírá původní smysl vlajky jako symbolu odvozeného od znaku jeho zjednodušením na užití barev znaku.

Stalo se tradicí 5. července na svátek sv. Cyrila a Metoděje,⁷⁶ hlavních patronů Moravy a patronů Evropy,⁷⁷ vyvěšovat moravskou vlajku. Dnešní právní řád upravuje užívání vlajek takto. Každý si může vyvěšovat vlajku, a to i soukromou (vlajky různých spolků), samostatně nebo spolu se státní vlajkou. Samostatné vyvěšování moravské vlajky není nijak upraveno. Záleží na vyvěšovatelci, zda užije moravskou vlajku v její žlutočervené podobě nebo heraldickou modrou vlajku s moravskou orlicí.

Spolu se státní vlajkou lze vyvěsit i jiné vlajky, ať již jiných států, krajů, obcí či vlajky další, což umožňuje zákon o užívání státních symbolů, tedy i vlajku moravskou. Zde se však musí respektovat to, že státní vlajka se vyvěšuje na čestnějším místě.⁷⁸ Tedy z čelního pohledu na objekt, kde jsou vlajky vyvěšeny

⁷¹ Čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

⁷² Zákon č. 252/1920 Sb., kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti.

⁷³ Nepravdivý je údaj, že československý parlament v roce 1920 zakázal vyvěšování moravské vlajky – IVAN MOKRÝ: Morava s ilegální vlajkou. *Týden* č. 26-27/2011, ISSN 1210-9940, s. 14. Závěr o nezrušení původních zemských vlajek – výslovně české zemské vlajky a slovenské bílo-modro-červené vlajky úředně zavedené Šrobárovým Ministerstvem pro správu Slovenska v únoru 1919 - uvádí MARTIN SKALOŠ: Historicko-právní pohľad na vznik a vývoj slovenských národných a štátnych symbolov. KAREL SCHELLE, JAROMÍR TAUCHEN (eds). *Barvy v právu*, Ostrava 2015, ISBN 978-80-7418-242-6, s. 57.

⁷⁴ § 3 zákona č. 269/1936 Sb., o užívání vlajek, znaků a jiných symbolů, jakož i stejnokrojů a odznaků, a o opatřeních proti závadným označením.

⁷⁵ Ratibořsko bylo ve velkém znaku Československa reprezentováno znakem Ratibořského knížectví z doby vlády opavských Přemyslovců 1337-1521, kdy vlastní znak Ratibořska – zlatá orlice se stříbrným perisoniem na modrém poli - byl umístěn na polceném štítě heraldicky vpravo a vlevo byl znak Opavska.

⁷⁶ Svátek Cyrila a Metoděje byl dříve obecně slaven římskými katolíky, anglikány i luterány 14. února v den výročí úmrtí sv. Cyrila roku 869. V Moravské a České církevní provincii i na Slovensku je slaven 5. července podle rozhodnutí papeže Lva XIII. Ostatní katolické země se vrátily ke slavení svátku 14. února. Pravoslavná církev slaví svátek v den údajného příchodu na Moravu 11. května podle juliánského kalendáře, tj. 24. května gregoriánského kalendáře.

⁷⁷ Za patrony Evropy byli ustanoveni papežem Janem Pavlem II. roku 1980. Přidali se tak k sv. Benediktovi, který byl ustaven patronem Evropy roku 1964 papežem Pavlem VI.

⁷⁸ § 8 zákona č. 352/2001 Sb., o užívání státních symbolů ČR.

- a) vlevo při vyvěšení 2 vlajek,
 - b) uprostřed při vyvěšení lichého počtu vlajek,
 - c) v prostřední dvojici vlevo při vyvěšení sudého počtu vlajek,
 - d) první zleva, případně i poslední v řadě, při vyvěšení většího počtu vlajek než 5.
- Umístění ostatních vlajek již záleží na vyvěšovatelci.

3 Slezský znak

Slezský zemský znak vychází ze znaku vratislavských knížat. Původní znak piastovských vratislavských knížat byl zlatý štít a na něm nekorunovaná černá orlice se stříbrným půlměsícem zakončeným jetelovými trojlístky (perisionium⁷⁹) a křížkem uprostřed. Z něho se vyvinul znak Dolního Slezska i celého Slezska. Orlice měla obvykle černou zbroj, někdy zlatou.⁸⁰ Tuto orlici užívali i čeští králové, pokud chtěli vyjádřit postavení slezských vévodů. Nekorunovanou orlici se zlatou zbrojí se naposledy užila v plukovním praporu 8. střeleckého slezského pluku československé druhé divize na Rusi, který byl udělen 10. 11. 1918.⁸¹

Po rozdělení Slezska v 18. století však vznikly varianty slezského znaku. Hohenzollernské Slezské vévodství převzalo původní slezskou orlici, ovšem orlice byla korunována vévodskou korunou a měla zlatou zbroj, jen jazyk byl červený.⁸² Nyní je nekorunovaná orlice s černou zbrojí ve znaku polského Dolnoslezského vojvodství. Nekorunovaná orlice s červenou zbrojí je obsažena v pravém poli saského zemského okresu Zhořelec, který zahrnuje území Dolního Slezska v dnešním německém Sasku.⁸³

Naproti tomu habsburské Slezsko mělo označení Vévodství Horní a Dolní⁸⁴ Slezsko (zkráceně Vévodství slezské) a orlice s červenou zbrojí byla korunována heraldickou korunou. Tato habsburská slezská orlice přešla do státního znaku Československa a je nyní užívána ve velkém státním znaku České republiky i krajských znacích Moravskoslezského a Olomouckého kraje. Je rovněž součástí velkého rodového znaku Lichtenštejnů a velkého státního znaku Lichtenštejnska, neboť Lichtenštejnové se řadili mezi slezská knížata jako vévodové opavští a krnovští.

4 Slezská vlajka

Vlajka českého (moravského, habsburského) Slezska má dva stejně široké vodorovné pruhy – horní černý a dolní žlutý, což je vexilologicky správné odvození vlajky z barev znaku, kdy barva heraldické figury (černá orlice) tvoří horní pruh vlajky a barva štítu (zlatý) dolní pruh. Je používána i jako vlajka dolnoslezská. Taková slezská vlajka však byla totožná s vlajkou císařskou, a to Svaté říše římské i Rakouského císařství, která byla používána jako vlajka celého Předlitavska. Proto se v 19. a na počátku 20. století používala pro odlišení od vlajky císařské slezská vlajka v opačné barevné kombinaci – horní žlutá a dolní černá. Ovšem mezi rakouskými zemskými vlajkami najdeme více příkladů, kdy není respektováno pravidlo, že barva figury je v horní části a barva štítu v dolní části vlajky. Přitom nelze vždy vysvětlit věc

⁷⁹ Perisionium (pružina) je pozůstatek kovové pásky, kterou původně bylo fyzicky připevněno plastické zobrazení orlice na štít, jež přešlo do vlastního znaku.

⁸⁰ Znak Slezska v Atlasu Willema Bleau z roku 1645. Heslo Ślask, polská Wikipedie <http://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9A%C4%85sk>.

⁸¹ FRANTIŠEK PÍCHA: Heraldická náplň plukovních praporů čs. legií v Rusku. *Genealogické a heraldické informace* 2018, Brno 2019, ISSN 0862-8963, s. 36.

⁸² MILAN BUBEN: *Encyklopedie heraldiky*. 3. vydání Praha 1999, ISBN 80-85983-68-0, barevná příloha Znaky pruských provincií.

⁸³ FRANTIŠEK PÍCHA: Český lev v novém znaku. *Genealogické a heraldické informace* 2009, Brno 2010, s. 125-126.

⁸⁴ Do Dolního Slezska patří Niské knížectví, jehož jižní část je dnešní okres Jeseník. Niským knížetem byl vratislavský biskup. Část Niského knížectví včetně města Nisa však po pruském záboru byla v Prusku zařazena do Horního Slezska (vládní kraj Opolsko).

snahou po odlišení od jiné zemské vlajky. Například Dolní Rakousy mají dva pruhy – horní modrý a dolní žlutý, když barva figur je zlatá a barva štítu modrá, Tyroly mají bíločervenou vlajku (stejná jako u Horních Rakous, Čech a Polska), když barva figury je červená a štítu stříbrná, Korutany mají žlutobíločerveně pruhovanou vlajku, když žlutý horní pruh vychází ze zlaté barvy heraldicky pravé poloviny štítu složeného zemského znaku, Salcbursko má červenobílou pruhovanou vlajku (stejná jako vlajka Vídně), když horní pruh vychází z heraldicky levé poloviny štítu složeného zemského znaku, a Vídeň má červenobílou vlajku, když jejím znakem je stříbrný kříž v červeném štítu.

Příkladem užití slezské vlajky v době první Československé republiky je návštěva prezidenta Edvarda Beneše ve Slezsku, kdy slezské vlajky zdobily při prezidentově návštěvě dne 23. 8. 1937 Opavu vedle státních vlajek československých. Užita byla vexilologicky správná varianta černožluté vlajky, když prapory vyvěšené svisle měly levý pruh z pohledu pozorovatele (horní při vodorovném vyvěšení) černý a pravý pruh (dolní) žlutý.⁸⁵

Užívá se i vlajka hornoslezská. Je tvořena dvěma stejně širokými pruhy – horní žlutý a dolní modrý. Tyto barvy jsou odvozeny ze znaku Horního Slezska – žluté orlice na modrém poli. Hohenzollernské Slezsko mělo na vlajce dva stejně široké pruhy – horní bílý a dolní žlutý.

⁸⁵ Fotografie z Benešovy návštěvy dostupné ve Slezském zemském muzeu a prezentované na konferenci Slezsko znovuzrozené, Hrabyně 6. 9. 2016 v rámci přednášky MARTA ŠOPÁKOVÁ: Návštěvy prezidenta Edvarda Beneše v českém Slezsku. Přednáška publikována ve sborníku *Slezsko znovuzrozené*, 2016, ISBN 978-80-87789-34-6, ale již bez fotografií z uvedené návštěvy. V rámci heraldické výzdoby symbolů Země moravskoslezské byl užit vedle sebe moravský znak heraldicky vpravo a slezský znak heraldicky vlevo. Fotografie jsou černobílé, je tedy možné, že jsou to bíločervené vlajky města Opavy. Tomu však neodpovídá to, že levý (horní) pruh je na svislých vlajkách tmavší. Kdyby to byly vlajky opavské, měl by být levý pruh bílý a tedy světlejší a pravý pruh červený, tedy tmavší.